

REDAKČNÍ ÚVODNÍK /EDITORIAL COMMENT

Rok 1939 a svědectví z druhé ruky resp. od druhé generace

Naděžda Morávková

Některá letošní devítková výročí nás doslova obklopila, stejně jako loňská osmičková. Hrnou se na nás ve formě odborných publikací, výstav, pořadů či textů v médiích, veřejných přednášek, uměleckých děl atd. Dříve samozřejmě živá interview s pamětníky či jejich autentické vzpomínky na téma okupace, vznik Protektorátu, začátek druhé světové války, zavření vysokých škol v Protektorátu atd. však v pochopitelných důvodech zvětšující se časové vzdálenosti od těchto událostí přestávají být součástí připomínek zmíněných jubileí. Lze jistě použít vzpomínky starší, zaznamenané. Nabízejí se však i vzpomínky „druhé generace“. Tedy vzpomínky, které poskytnou potomci přímých pamětníků. To, co slyšali vyprávět o sledovaných událostech od svých rodičů, co však sami nezažili vůbec, nebo zažili jako velmi malé děti. Jak pracovat se vzpomínkami druhé generace v případě dějin Protektorátu a druhé světové války? Samotná fakta v tomto případě nejsou vždy tím nejdůležitějším, k čemu se badatel hodlá dobrat. Klasických pramenů pro toto období lze získat poměrně dostatečné množství. Pamětnická svědectví jsou nezastupitelná především z hlediska reflexe atmosféry doby, dobových emocí, prožitků, nálad, předání osobních příběhů jednotlivců. Lze tyto hodnoty vyčíst také z vyprávění druhé generace? Jak vysokou míru autentičnosti lze očekávat v těchto případech, jaké je zkreslení dobovou kolektivní pamětí a tradicí, rodinnou tradicí, jakou hodnotu mají dětské vzpomínky na okupaci či 1. září 1939? Stojí taková svědectví ještě za badatelovu námahu?

Velká část cenných a doposud zachycených dětských vzpomínek na válečná traumata se v českém prostředí týká zejména obětí holocaustu, tzv. lidických dětí či totálního nasazení nebo internace rodinných příslušníků. Jedná se o vzpomínky, jejichž autentičnost je dána silou traumatu, jímž byly prvotní zážitky způsobeny.

Ani pozdější souvislostní vhléd a časový odstup spojený s následným historickým porozuměním nemůže hloubku zážitku příliš modifikovat. Otázkou je míra přenosu traumatu v rámci rodiny, jeho trvalosti, změny v čase, ať už vědomé či nevědomé. Nemusí se však jednat jen o dramatické zážitky. Čím dále tím více cenná se stávají svědectví o každodenním všedním životě za Protektorátu. Fakta, pojmy a souvislosti, které byly pro autentickou generaci samozřejmostí, u nichž tito nepředpokládali nutnost vysvětlování, však už mohou být pro další generaci problémem. A to je první krok ke zkreslení skutečnosti. Dalším problémem je možnost a šíře spektra doplňujících a prohlubujících otázek faktografického rázu.

Pokud ovšem nebude naším prvotním zájmem faktografie, může se nám v případě druhogeneračních vzpomínek naopak otevřít široké pole možností v oblasti rodinné tradice vzpomínek, výběru, který byl původním pamětníkem určen pro takové tradování, osobní reflexe přijetí předkových vzpomínek, vliv předkových vzpomínek na životní postoje a názory potomka, na jeho vztah k události, která vzpomínky způsobila. Každé takové svědectví v sobě skrývá cenný potenciál, je to historický klenot a osobitý vzkaz budoucím generacím. Druhogenerční, zprostředkované a rodinné vzpomínky rozhodně mají své nezapustitelné místo v orálně historickém bádání. Je potřeba nepromarnit příležitost. Čas nečeká, vydejme se za pamětníky hned.